

science, in particular, promoted the visual methods of learning. The ideas of M. Charlemany about the harmonization of man's relationship with nature and society stand today as the central task of the educational process and in the system of environmental disciplines, and in the synthesis of the individual sciences. M. Charlemane though that among the ways and methods of natural propaganda the main are phonological observations, the creation of school over the nature, the lectures on environmental topics, organizing excursions in nature, attraction to the circle of scientists, the creation and use of natural museums in the press. The main role the scientist aslotted the reserves, national parks, natural history museums. The proof of this is the fact that during his life M. Charlemane took an active part in the creation, organization and protection of such organizations. The teacher is the author of the first Ukrainian determinant of animals, an organizer and editor in the chief of the Zoological Journal. Analysis of the scientist works gives the reason to believe that the views of N. Charlemagne on training and education are still actual today.

Key words: *N. Charlemane, the scientist, pedagogical activity, natural science, observation, nature conservation, ecological education and training, youth.*

УДК [373.5.015.31:172.4]«19»

Ю. О. Карташова

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА МАРШРУТАХ ВСЕСОЮЗНОГО МАРШУ ПІОНЕРСЬКИХ ЗАГОНІВ (70–80-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

У статті окреслено завдання інтернаціонального виховання, які були обумовлені тими суспільно-політичними умовами, що склалися в СРСР у 70–80-ті рр. ХХ ст. Робиться наголос на систематичному й комплексному підходах до організації інтернаціонального виховання піонерів, які забезпечувалися наявністю комплексної програми у вигляді Всесоюзного маршу піонерських загонів. Подано характеристику Всесоюзного маршу піонерських загонів (1970–1987 рр.). Виявлено завдання інтернаціонального виховання різних вікових груп піонерів на маршрутах «Мир і солідарність» (1970–1986 рр.) та «Піонери – патріоти-інтернаціоналісти» (1987 р.). Зроблено огляд піонерських справ інтернаціоналістського спрямування.

Ключові слова: *інтернаціональне виховання, піонери, піонерська організація, Всесоюзний марш піонерських загонів, маршрут, інтернаціоналізм, солідарність, дружба народів, «Мир і солідарність», «Піонери – патріоти-інтернаціоналісти».*

Постановка проблеми. Аналіз літературних джерел засвідчив, що в 70–80-ті роки ХХ ст. одним із центральних напрямів позакласної та позашкільної роботи було інтернаціональне й патріотичне виховання. Це було обумовлено тими суспільно-політичними умовами, що склалися в СРСР, та міжнародною політикою, яку накреслила й упроваджувала в життя Комуністична партія. У документах партії зазначалося, що між країнами соціалістичної системи склалися певні відносини, основані на братерській, товариській взаємодопомозі, соціалістичній солідарності, справжньому рівноправ'ї та повазі. Інтернаціональне виховання виступало

як важливий фактор, який створював основу для зближення й співробітництва народів усіх країн соціалізму, зміцнення їх дружби.

Завдання інтернаціонального виховання впливали із загальної спрямованості виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, основними рисами якої в тогочасному суспільстві були: вірність справі комунізму й непримиримість до його ворогів, працелюбність і нетерпимість до дармоїдства, братська солідарність із трудящими всіх країн.

Аналіз літературних джерел радянського періоду свідчить, що в теорії комуністичного виховання не було жодного питання, яке б не було зв'язане з піонерською організацією. Зокрема Ф. Корольов з цього приводу писав: «Проблема суспільно-корисної праці як могутнього чинника комуністичного виховання, проблема дитячого колективу як умови й засобу розвитку особистості, проблема самодіяльності та активності як принципу комуністичного виховання, проблема суспільних мотивів у поведінці й діяльності радянських дітей та багато інших розроблялися нашою педагогічною наукою, передусім з урахуванням досвіду піонерської роботи» [3, 63–64].

У соціалістичному суспільстві піонерська організація була невід'ємною частиною системи виховання. Аналіз тенденцій розвитку радянської школи, теорії та практики виховання свідчить, що загальноосвітня школа практично не могла ефективно будувати виховну роботу з учнями без повсякденної опори на комсомольську та піонерську організації [1, 26]. Піонерська організація допомагала школі практично здійснювати всебічний розвиток школярів, брала участь у боротьбі за глибокі та міцні знання учнів, у вирішенні завдань ідейно-політичного, трудового, морального, фізичного, естетичного виховання. При цьому використовувала всі специфічні, притаманні їй засоби. Як зазначав Б. Ширвіндт, саме «в силу своїх специфічних виховних можливостей піонерська організація виступає як найважливіший фактор виховання дітей у дусі комуністичної ідейності на революційних, трудових і бойових традиціях радянського народу» [5, 23].

Аналіз актуальних досліджень. Численні праці педагогів радянського періоду свідчать про надзвичайну актуальність проблеми інтернаціонального виховання підростаючого покоління. У працях В. Заслуженюка, О. Опаленик, В. Фарфоровського та ін. розглядаються різні аспекти цієї проблеми: мета й завдання, форми й методи виховної роботи. Здебільшого інтернаціональне виховання розглядалося комплексно, у

зв'язку з іншими напрямками – трудовим, моральним тощо. Особливо наполегливо проводилася ідея взаємозв'язку інтернаціонального й патріотичного виховання (Н. Буцко, І. Верба, С. Гончаренко, Б. Кобзар, О. Коляда, В. Однолько, П. Шевченко, З. Шнекендорф). У працях названих педагогів підкреслюється провідна роль піонерської організації в реалізації виховних завдань, що стояли перед школою.

Діяльність піонерської організації в різних аспектах висвітлена в працях Ф. Корольова, І. Гордіна, Т. Конникової, Б. Ширвіндта. Різні напрями виховання піонерів (ідейно-політичне, трудове, моральне та ін.) розглядалися в працях П. Конанихіна та Л. Спіріна, О. Федулова. А. Панов та Г. Ізмайлова висвітлювали роботу старших піонерів за програмою Всесоюзного маршу піонерських загонів.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу комплексної програми Всесоюзного маршу піонерських загонів виявити досвід організації інтернаціонального виховання піонерів у 70–80-ті роки ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Розмаїття змісту й форм виховної діяльності піонерської організації, спрямованих на ідейно-моральне становлення та всебічний розвиток піонерів, у 70–80-х роках ХХ ст. було втілено в програмі Всесоюзного маршу піонерських загонів, у якій відображено піонерські справи, що відповідали інтересам і віковим особливостям дітей та підлітків. Вони повинні були стимулювати ініціативу та самостійність піонерів, що зростала з віком дітей, підвищенням зрілості колективу й набуттям досвіду.

Отже, Марш піонерських загонів був своєрідною зразковою програмою виховання піонерів. Його характеризують такі особливості: цілісність і всебічність (Марш охоплював усі сторони виховання, усі сторони життя радянських дітей); суспільно-політична спрямованість усього змісту діяльності, що пропонувалася піонерським колективам. Зміст діяльності на маршрутах був взаємозв'язаний, переплітався, мав загальний ідейно-моральний стрижень. Піонерам пропонувалося не просто вивчати суспільно-політичне життя, втілення в життя ленінських заповітів (маршрут «Моя Батьківщина – СРСР»), але й зробити свій посильний внесок у справи радянського народу (маршрут «Піонербуд»). Кожен вид діяльності, що пропонувався піонерським колективам, так чи інакше пов'язувався з ідейно-моральною позицією піонера, з його ідейно-моральною спрямованістю.

У змісті Маршу поєднувалися стабільність і динамічність. Стабільність виражалася у відносній усталеності напрямів Маршу, які були зв'язані з основними напрямками комуністичного виховання. Динамічність проявлялася

у зв'язку змісту Маршу з найважливішими подіями в суспільно-політичному житті країни. Таким чином, Марш допомагав зв'язати повсякденну роботу дружин і загонів з практичною боротьбою партії та всього радянського народу за побудову комунізму. Він акцентував увагу піонерських колективів на найважливіших суспільно-політичних подіях.

Всесоюзний марш піонерських загонів (I етап – 1970–1972 рр.) стартував у липні 1970 р. на Четвертому Всесоюзному зльоті піонерів і був присвячений 50-річчю піонерської організації (девіз «Завжди готові!»). Наступні етапи маршу також присвячувалися різним важливим подіям: марш 1972–1974 рр. – 50-річчю утворення СРСР, 50-річчю від дня присвоєння комсомолу та піонерській організації імені В. І. Леніна та Шостому Всесоюзному зльоту піонерів; марш 1974–1975 рр. – 30-річчю Перемоги («Салют, Перемого!»); марш 1975–1976 рр. – XXV з'їзду КПРС («Приклад беремо з комуністів!»); марш 1976–1977 рр. – 60-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції («Йдемо дорогою Леніна, дорогою Жовтня»); марш 1978 р. – 60-річчю ВЛКСМ («Ми вірна зміна твоя, комсомол!»); марш 1979–1980 рр. – 110-й річниці з дня народження В. І. Леніна («Піонери всієї країни справі Леніна вірні!»); марш 1980–1982 рр. – XXVI з'їзду КПРС («На комуністів рівняємо крок!»); марш 1982–1986 рр. – 60-річчю СРСР («Ми дружбою ленінською сильні!»).

Робота на Марші диференціювалася відповідно до віку дітей, що забезпечувало поступове й неухильне зростання особистості. Так, Марш 1987 року був присвячений 70-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції («Революційний тримаємо крок!») і мав 3 висоти: перший призначався для піонерів III–IV класів, другий – для піонерів V–VI класів, третій – для піонерів VII–VIII класів. Передбачалося, що на шляху до висоти загін повинен стати дружнішим, самостійнішим, організованішим, а сам піонер – кращим: і в думках, і у справах, і у вчинках.

Програма піонерської роботи, виражена у Всесоюзному марші піонерських загонів, давала широкий зміст діяльності піонерської організації в різних напрямках. Ця програма являла собою комплекс взаємопов'язаних маршрутів, які охоплювали всі основні напрями змісту піонерської роботи. До 1987 року вона містила такі маршрути: «Моя Батьківщина – СРСР», «У країну знань», «Мир і солідарність», «Піонербуд», «У світ прекрасного», «Сильні, сміливі, спритні». «Тимурівець», «Зірочка» [6, 102]. А на останньому етапі (1987 р.) всі піонерські справи розподілялися за маршрутами: «Піонери – Батьківщині», «Піонери – патріоти-інтернаціоналісти», «Піонери – зміна комсомолу»,

«Піонери – сильні, сміливі, спритні», «Піонери – друзі прекрасного». Вони були нерозривно пов'язані з життям країни, зі справами партії, народу й закликали до активних дій [2, 48].

На цих маршрутах реалізовувалися мета й завдання Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна шляхом комплексного підходу до виховання піонерів. На кожному маршруті було визначено конкретні зміст і форми роботи піонерських загонів.

Серед різноманітних напрямів змісту піонерської роботи провідним залишався напрям виховання патріота-інтернаціоналіста. У Положенні про Всесоюзну ордену Леніна піонерську організацію імені В. І. Леніна, зокрема зазначалося, що «піонерська організація виховує юних лєнінців у дусі інтернаціоналізму, зміцнює дружбу з дитячими комуністичними й демократичними організаціями всіх країн» [4, 245].

У Всесоюзному марші піонерських загонів (1970–1986 рр.) провідними були маршрути «Моя Батьківщина – СРСР» та «Мир і солідарність», які сприяли залученню школярів до активного політичного життя, розширювали кругозір, виховували громадянськість, формували навички суспільно корисної діяльності. Зміст роботи на маршруті «Мир і солідарність» практично реалізовував виконання піонерами закону «Піонер – друг піонерам і дітям трудящих усіх країн».

Маршрут «Мир і солідарність» був складовою Всесвітньої кампанії «Юнь засуджує імперіалізм». Беручи в ньому участь, діти вчилися розуміти ідеї пролетарської солідарності, пролетарського братерства, розуміти сенс гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» [7, 4].

На маршруті «Мир і солідарність» піонерські загони повинні були:

- виховувати піонерів у дусі братської дружби народів і пролетарського інтернаціоналізму, вчити доводити переваги радянського способу життя перед капіталістичним, відгукуватися на події, що відбувалися в країні та за кордоном;
- знайомитися з тим, як партія і радянський народ вели боротьбу за мир і безпеку народів, як втілювалася в життя Програма миру, як допомагали один одному країни соціалізму;
- прагнути більше дізнатися про боротьбу комуністичних і робітничих партій, спілок молоді, про життя зарубіжних піонерів, брати участь у кампанії «Молодь за антиімперіалістичну солідарність, мир і прогрес», всесвітній кампанії «Ні – нейтронній бомбі!»;
- брати активну участь у роботі клубів інтернаціональної дружби, в Тижнях солідарності, в заходах, що проводилися СІМЕА (Комітет дитячих і юнацьких організацій при ВФДМК);

– робити внесок у Фонд миру, брати участь у операції «Подарунок радянського піонера в'єтнамському другу» [6, 103].

Як вже зазначалося, завдання та зміст інтернаціональної діяльності диференціювалися залежно від вікової групи піонерів (молодша, середня, старша); для молодших – прості, для старших – складніші.

Так, у загонах молодших школярів на маршруті «Мир і солідарність» проводилися бесіди про життя дітей за кордоном, діяльність братських піонерських організацій соціалістичних країн, дитячі демократичні організації в капіталістичних державах, країнах Азії та Африки, що розвивалися; зустрічі біля вогника з членами делегацій радянської молоді, які побували за кордоном, із зарубіжними студентами, які навчалися у ВНЗ і технікумах нашої країни. Діти готували подарунки делегатам міжнародних молодіжних фестивалів, учасникам «поїздів дружби» молоді й піонерів соціалістичних країн, розучували пісні й танці народів світу до піонерського фестивалю дружби, що проводився в дружині. Загін молодших піонерів міг бути колективним членом шкільного клубу інтернаціональної дружби, організовувати листування з піонерами братніх соціалістичних держав.

Піонери середньої вікової групи на маршруті «Мир і солідарність» вивчали інтернаціональні традиції Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна, глибше знайомилися з роботою зарубіжних піонерських та інших дитячих демократичних організацій; брали участь у різноманітних формах роботи шкільного клубу інтернаціональної дружби; проводили бесіди про становище дітей трудящих у капіталістичних країнах, читацькі конференції за книгами про життя й боротьбу в країнах капіталу; брали участь у кампаніях солідарності з народами, які боролися за мир, національну незалежність, соціальний прогрес проти сил імперіалізму й реакції; усні журнали, присвячені руху прибічників миру, антиімперіалістичній боротьбі народів, діяльності молодіжних і дитячих прогресивних організацій, Міжнародного комітету дитячих і юнацьких організацій (СІМЕА) при ВФДМ.

Піонери старшої вікової групи знайомилися із зовнішньою політикою Радянської держави, з Програмою миру, висунутою КПРС, та її втіленням у життя; на зборах загонів і під час політінформацій дізнавалися про діяльність молодіжних демократичних організацій; організовували випуск усних журналів, радіогазет, присвячених ювілейним датам піонерських організацій соціалістичних країн; проводили Дні юного героя-антифашиста в дружині, оформляли стенди «За мир у всьому світі», «Молодь країн

капіталу бореться за свої права», проводили мітинги солідарності з народами, які боролися за свою свободу й незалежність; збирали підписи на захист політичних в'язнів у країнах капіталу; організовували зустрічі з учасниками молодіжних фестивалів.

На Марші 1987 року завдання інтернаціонального виховання піонерів реалізовувалися на маршрутах «Моя Батьківщина – СРСР» та «Піонери – патріоти-інтернаціоналісти». Відповідно до завдань, поставлених перед піонерами Маршем 1987 року, на першій висоті молодші піонери повинні були зміцнювати дружбу дітей усіх народів СРСР, боротися за мир. З цією метою вони дізнавалися з книг, газет, журналів, радіо й телепередач про життя братніх народів 15-ти союзних республік; здійснювали заочні подорожі до столиць союзних республік, міст-героїв; у листах до піонерів братніх республік розповідали про своє навчання, участь у Марші юних ленінців, про своє село, місто, школу. Проводили в загоні збори, бесіди про дружбу трудящих усіх країн, виставки малюнків на тему боротьби за мир і дружбу народів; брали участь у мітингах, тижнях дружби й солідарності, суботниках і недільниках, кошти від яких направляли до Фонду миру; знайомилися з роботою піонерських і дитячих організацій соціалістичних країн, із життям дітей трудящих у капіталістичних країнах, з боротьбою та подвигами юних героїв-антифашистів.

На другій висоті середні піонери стежили за повідомленнями газет, радіо, телебачення про життя своєї країни й події за кордоном; проводили політінформації; брали участь у експедиції «Літопис Великої Вітчизняної», у створенні куточків, кімнат, експозицій у музеях бойової слави.

На третій висоті старші піонери поглиблювали дружбу й співробітництво з піонерами братніх республік Радянського Союзу: листувалися, проводили заочні змагання, організовували обмін делегаціями, фестивалі й свята «Дружбою ленінською сильні», зустрічі, спільні експедиції, поїздки, мандрівки, табори дружби; організовували в дружині акції «Салют, мир!»; проводили мітинги солідарності, суботники у Фонд миру, фонд допомоги за національне й соціальне визволення; організовували в дружині інтернаціональні вечори, фестивалі, свята; брали активну участь у роботі КІДу; були колективними членами товариств дружби із зарубіжними країнами; стежили за подіями в міжнародному комуністичному й робітничому рухах у країнах капіталу; дізнавалися про молодіжні демократичні організації, про роботу ВФДМ, про інтернаціональні зв'язки Всесоюзної піонерської організації, Ленінського комсомолу; знайомилися з тим, як міцнішала й розвивалася дружба та

співробітництво соціалістичних країн; дізнавалися про діяльність Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), про підприємства й будови свого району, області, які брали участь у її програмі [2, 50–54].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, наявність у піонерської організації програми діяльності у вигляді Всесоюзного маршу піонерських загонів забезпечувала систематичність інтернаціонального виховання, що усувало епізодичність і випадковість у роботі та пов'язувало інтернаціональне виховання з іншими напрямками виховання піонерів. При цьому програма дозволяла відбирати зміст роботи піонерського колективу, який був загальним для всієї організації, водночас втілювати його в конкретних формах з урахуванням місцевих умов, досвіду піонерського життя, традицій і перспектив піонерського колективу.

У подальших наукових розвідках означеної проблеми доцільно розглянути окремі форми інтернаціонального виховання підлітків, наприклад, політінформації, свята, фестивалі дружби. Окремий інтерес представляють трудові справи піонерів інтернаціоналістського спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воспитательная деятельность пионерской организации : вопросы методики / под ред. Б. Е. Ширвиндт. – М. : Педагогика, 1982. – 168 с.
2. Книга вожатого / Упоряд. А. О. Деркач, Г. П. Чубарова, Л. В. Яшуніна. – К. : Молодь, 1986. – 248 с.
3. Королев Ф. Ф. Педагогические проблемы пионерской организации / Ф. Ф. Королев // Советская педагогика. – 1962. – № 8. – С. 63–64.
4. Положение о Всесоюзной ордена Ленина пионерской организации имени В. И. Ленина. Утверждено Бюро ЦК ВЛКСМ 17 марта 1967 г. // Теория и методика пионерской работы : учеб. пособие для учащихся пед. училищ / В. В. Лебединский, А. А. Деркач, А. Г. Зуев и др. / под ред. В. В. Лебединского. – М. : Просвещение, 1979. – С. 245–249.
5. Система воспитательной деятельности пионерской организации / под ред. Б. Е. Ширвиндта. – М. : Педагогика, 1978. – 176 с.
6. Теория и методика пионерской работы : учеб. пособие для учащихся пед. училищ / В. В. Лебединский, А. А. Деркач, А. Г. Зуев и др. / под ред. В. В. Лебединского. – М. : Просвещение, 1979. – 270 с.
7. Фуриев С. А. Маршрут «Мир и солидарность» / С. А. Фуриев. – М. : Молодая гвардия, 1971. – 48 с.

РЕЗЮМЕ

Карташова Ю. А. Реализация задач интернационального воспитания на маршрутах всесоюзного марша пионерских отрядов (70–80-е годы XX в.).

В статье очерчены задачи интернационального воспитания, обусловленные теми общественно-политическими условиями, которые сложились в СССР в 70–80-е гг. XX в. Сделан акцент на систематическом и комплексном подходах к организации интернационального воспитания пионеров, которые обеспечивались наличием комплексной программы в виде Всесоюзного марша пионерских отрядов. Дана характеристика Всесоюзного марша пионерских отрядов (1970–1987 гг.).

Выявлены задачи интернационального воспитания разных возрастных групп пионеров на маршрутах «Мир и солидарность» (1970–1986 гг.) и «Пионеры – патриоты-интернационалисты» (1987 г.). Сделан обзор пионерских дел интернационалистской направленности.

Ключевые слова: *интернациональное воспитание, пионеры, пионерская организация, Всесоюзный марш пионерских отрядов, маршрут, интернационализм, солидарность, дружба народов, «Мир и солидарность», «Пионеры – патриоты-интернационалисты».*

SUMMARY

Kartashova Y. Realization of the tasks of the international education on the routes of the all-union march of pioneer detachments (70–80-s years of the XXth century).

The tasks of the international education are determined in the article. They were prearranged by the social-political conditions which arose in the USSR in 70–80-s years of the XXth century. It is accentuated that the pioneer organization helped to realize practically schoolchildren's all-round development and participated in the realization of the tasks of ideological and political, labour, moral, physical and aesthetic development of pupils. The pioneer organization used all specific means which were immanent in it. It was an integral part of the educational system in the socialist society. Comprehensive school couldn't organize the educational work with the pupils without the support of the pioneer organization. There wasn't any problem which was connected with its activity.

Systematic and complex approaches to the organization of the international education of pioneers are accentuated in the article. It was provided with the complex program in the form of the All-Union march of pioneer detachments. The All-Union march of pioneer detachments (1970–1987) is characterized in the article. It started in 1970 and was dedicated to the 50th anniversary of the pioneer organization. The work on the March differentiated according to the age of children that secured their gradual and steady development. The program of the pioneer work manifested in the All-Union march of pioneer detachments enclosed the content of the pioneer work in different directions. It was a complex of the interconnected routes which included all basic directions of the content of the pioneer work. They were «My Motherland is the USSR», «To the Land of Knowledge», «Peace and solidarity», «Pioneerbuild», «To the Land of Beauty», «Strong, brave, quick», «Tymurivets», «Zirochka».

The tasks of the international education of the pioneers were realized on the route «Peace and solidarity» which was a component of the All-Union campaign «The youth blames imperialism». They were to bring the pioneer up in the spirit of people's friendship and internationalism, to participate in the work of the clubs of international friendship and the weeks of solidarity, in actions which SIMEA held, to pay in the Fund of Peace etc.

The tasks of the international education of the pioneers of different age groups are traced and pioneer internationalist affairs are shown in the article.

Key words: *international education, pioneers, the pioneer organization, All-Union march of pioneer detachments, route, internationalism, solidarity, people's friendship, «Peace and Solidarity», «Pioneers – patriots-internationalists».*